

Erdélyi magyar katonasors

erdelyikronika.net/2019/02/erdelyi-magyar-katonasors/

Írta Kovács Szabolcs

Nagyapám, Kovács Ferenc 1929-ben született a Csík megyei Csíkzsögödben.^[1] Bár gyerekkorában kifejezetten értelmiségi pályára készült (történelemtanári vágyálmokat dédelgetett), számításait a második világháború keresztülhúzta. A háború és az azt követő évek eredményeként nagyapám élete összefonódott a katona-léttel. Ez a rövid írás egy székelyföldi fiatal alternatív (és nem szokványos) pályáját vázolja fel a levente-léttől a második világháború során egészen a Román Néphadseregig. Forrásként kizárólag nagyapám visszaemlékezéseire hagyatkoztam, így írásom szükségszerűen szubjektív lesz, és a visszaemlékezések pontatlansága jelenlévő lehetőség. Ugyanakkor kiváló kiindulópontja lehet egy jövőbeli prozopográfiának, mely a Román Néphadseregben szolgáló magyar nemzetiségű tisztek kollektív életrajzát tárhatja fel.^[2]

Az a tény, hogy nagyapám a Román Állam fegyveres erejének keretében is megtalálta boldogulását, némileg családi háttéréből is következik. Az ő apja, id. Kovács Ferenc az 1920-as évek közepétől 1935-ig a csíkszeredai rendőrségnél szolgált. A '30-as évek közepén – állítólag – magyarsága miatt tették lapátra, melynek következtében a háború utáni évekig alkalmi munkákból kellett eltartania családját. Ez a minta is szerepet játszhatott abban, hogy kisebbik fia – mikor lehetősége adódott rá – nem zárkozott el a katonai szolgálattól.

Ifjabbik Kovács Ferenc a második bécsi döntés által teremtett új helyzetben került először kapcsolatba a katonai szolgálattal. A Magyar Királyi Honvédség 1940. szeptember 11-i bevonulását, és a díszünnepeket, melyen Antal Áron,^[3] a csíkszeredai Római-Katolikus Főgimnázium latin-magyar szakos tanára köszöntötte Heszlényi József^[4] vezérőrnagyot, a bevonuló csapatok főparancsnokát, saját elmondása szerint egy fa tetejéről nézte végig. A magyar közigazgatás bevezetését követően őt is besorozták és Levente-képzésen esett át.

1944 elejére a front rohamosan közeledett a magyar határok (és Csíkszereda) felé. Ekkor dédnagyapám és nagyapám bátyja már mozgósítva voltak,^[5] dédnagyanyám nagyapámmal és az ő hűgával elhagyták a várost. Előbb egy rövid ideig Marosvécsen húzódtak meg, majd innen tovább vándoroltak Tiszalökre, és végül belső menekültként a Balaton-melletti Tapolcán állapodtak meg. A front közeledtével azonban nagyapám sem úszta meg a mozgósítást. 1945

januárjában leventeként megkapta a behívót (annak ellenére, hogy ekkor mindössze 15 éves volt).

A tűzkeresztségen először 1945 márciusában esett át, a Balaton melletti Káptalantótinál. A dátum alapján valószínű, hogy – tudta nélkül – az utolsó német offenzívában, a Frühlingserwachen hadműveletben vett részt. Első háborús „élményét” (gyakorlatilag egy kiskamasz találkozását a háború rémségével) a következőképpen írta le: *„Mikor bevonultam, adtak nekem egy rossz puskát, ami úgy rúgott, mint egy ló. Aztán amikor a többiek lőttek, én is lőttem, hogy lássák én is ott vagyok. Közbe az orosz tüzérség is belőtt közénk, egy-egy ilyen lövedék akkora lyukat hagyott maga után, hogy 5-6 ember kényelmesen belefeküdhettek. Sokan meg is haltak közülünk.”*

Egysége a későbbiekben Nagykanizsa irányába vonult vissza, elérve Muraszerdahelyet.^[6] Ekkor már a katonák állandóan nélkülöztek, nagyapám állítása szerint több napig nem ettek. Muraszerdahelyen bement a bombázástól megrongált római-katolikus templomba és megfogadta, hogy amennyiben életében még egyszer jóllakhat, bármit megeszik. A magyar határt átlépve Dél-Stájerországba vonultak vissza, és itt volt is lehetősége betartania fogadalmát, ugyanis megesett, hogy – jobb híján – kutya- és lóhúson éltek napokig. Végül a háború utolsó napjaiban esett hadifogságba, Straden település mellett. A szovjetek hadifogolyként a felső-ausztriai Wels mellett berendezett hadifogolytáborba vitték, de – mint a többi 16. életévét be nem töltött kiskatonát – hamarosan szabadon engedték. Több hónapig tartó út után tért haza. Érzékletesen írta le az osztrák-magyar határ átlépését: *„Őriszentpéternél léptem át gyalog a határt. Útközben láttam egy nemzetiszín sorompót félredobva a sáncba, onnan tudtam, hogy megérkeztem Magyarországra.”* Budapesten megtalálta édesanyját és húgát, majd a szovjet városparancsnokság engedélyével (ez ma is megvan a birtokomban) hamarosan hazatértek a zsögödi házukba, melyet teljesen kifosztva találtak. Az elhordott ingóságok egy részét később a szomszédság visszaszolgáltatta, egy része örökre eltűnt.

A háború megakasztotta nagyapám tanulmányait. Így 1945 után mesterséget tanult, lakatos lett belőle. Azonban 1948-ban behívták sorkatonai szolgálatra, melyet Bârladon kellett volna letöltenie. A következőképpen mesélte el a tiszti iskolába történő rekrutációját: *„Egyszer a parancsnokom odalépett hozzám, és megkérdezte tőlem,^[7] hogy szeretek-e tanulni? Én erre feleltem, hogy hogyan szeretnék, de buta vagyok. Hamarosan mégis kiválasztottak néhány társammal együtt, és továbbképzésre küldtek Tecucira.”* Nagyapám 1949-ben került a tecuci tiszti iskolába,^[8] melyet 1952 körül végzett el, tüzértisztként, alhadnagyi (sublocotinent) rangfokozatban. Miután végzett, visszaküldték bârladi alakulatához, ahol 1954-ig szolgált. Akkor is a bârladi alakulatnál volt, mikor 1953-ban elhunyt Joszif Visszarionovics Sztálin.

Nagyapám elbeszélése szerint a katonáknak egy hétig megtiltották a nevetést, így „tisztelegve” a szovjet vezér emléke előtt.

1954-ben kérte tartalékba helyezését. Ennek oka, saját elmondása szerint, hogy egy ízben hazatávozásakor megismerkedett egy fiatal, tusnádi lánnyal, akit feltétlenül feleségül szeretett volna venni.^[9] Eltávózkodása azonban nem volt zökkenőmentes. Állítása szerint az ekkor honvédelmi miniszteri pozíciót betöltő Emil Bodnăraş^[10] is berendelte magához, és lehordta kijelentve, hogy elsősorban a haza iránti kötelességét kell teljesítenie.^[11] Ennek ellenére mégis tartalékba helyezték, és hazaköltözhetett Csíkszeredába.

1956 tavaszán behívták „conceptrara,” melyet a Constanța megyei Mihai Bravun kellett teljesítenie. Az év nagyobb részét itt töltötte el, és akkor is itt tartózkodott mikor október 23-án kitört a magyar forradalom. A Mihai Bravun állomásozó katonai egységeket menetkészültségbe helyezték, felkészülve egy esetleges magyarországi invázióra a szovjetek oldalán. Ez azonban elmaradt, nagyapám pedig a concentraról hadnaggyá (*locotinent*) előléptetve tért haza.

Csíkszeredába hazatérve polgári foglalkozás után nézett, így végül oktatómester lett a hargitafürdői bányásziskolában,^[12] később a csíkszeredai 1-es számú iskolában (ma Petőfi Sándor Általános Iskola) oktatott barkácsot, rövid ideig az iskola aligazgatói pozícióját is betöltötte. Az 1960-as és '70-es években a csíkszeredai munkásőrség parancsnoka is volt. Ennek tevékenységét édesapám – aki gyerekként közben elkísérte nagyapámat az ilyen „foglalkozásokra” – a következőképpen írta le: reggel kivonultak a „hegy alá,”^[13] ahol délig lóni tanultak, majd estig ettek-ittak. Mindeközben, 1973-ban megkapta a századosi (*căpitan*) rangot, majd 1978-ban – a munkásőrség vezetése miatt – III. osztályú Ordinul Muncii-t kapott Nicolae Ceaușescutól.

Nagyapám 2009-ben, 80 éves korában hunyt el.

Jegyzetek

^[1] A falut később Csíkszeredához csatolták.

^[2] Nagyapám visszaemlékezései szerint korántsem ő volt az egyedüli magyar tiszt, de az 1950-es évektől megkezdődött ezen személyek (köztük nagyapám is) fokozatos „kikopása” a testületből. Nagyapám két csíkszeredai évfolyamtársát emlegette: Delne Ferencet és Kovács Józsefet. Delne Ferenc volt közülük az egyetlen, aki még 1980-ban is aktív katonatiszt volt. Az évtized elején ment nyugdíjba, ezredesi rangban.

[3] 1881-ben született Csíkdánfalván, 1910-1943 között tanított a csíkszeredai gimnáziumban. 1966-ban hunyt el, Csíkszeredában.

[4] 1890-ben született Iglóban. 1911-ben végezte el a katonai műszaki akadémiát. Harcolt az első világháborúban, majd a két világháború között és a második világháború alatt a M. Kir. Honvédségben volt különböző beosztásokban. 1944 szeptemberében kinevezték a 3. magyar hadsereg parancsnokává. Beosztásában a nyilas hatalomátvételt követően is megmaradt (egyedüli hadseregparancsnokként), Szálasi egyben vezérezredessé léptette elő. Katonáival Ausztriában esett amerikai hadifogságba, ahol 1945. június 2-án öngyilkosságot követett el.

[5] Dédnagyapám 1944 őszén sikeresen dezertált és Csíkszeredában vészelte át a frontátvonulást. Nagyapám bátyja, Imre végigharcolta a háborút és 1945 májusában esett amerikai fogságba, ahonnan már 1945-ben hazatért.

[6] Ma Horvátország Muraköz megyéjének (Medimurje) része.

[7] Azt sajnós nem tudom megmondani, hogy nagyapám már a sorkatonai szolgálat előtt is beszélte-e a román nyelvet, az azonban bizonyos, hogy ekkor már kitűnően beszélt románul.

[8] Valószínű, hogy ekkor, a '40-es évek végén, '50-es évek első felében a román hadseregben is tisztagató akció zajlott le, melynek célja a „főlösslegessé vált” régi tisztek eltávolítása lehetett. Nagyapám beszámolt róla, hogy a tiszti iskola parancsnokáról „kiderült,” hogy háborús bűnös, amiért váratlanul letartóztatták, a helyére pedig egy megbízható párttagot helyeztek.

[9] Nagyapám némileg rendhagyó módon, levélben kérte meg nagyanyám kezét Bârladról. Miután igenlő választ kapott, jelentkezett a parancsnokságon.

[10] 1904-ben született az akkor Osztrák-Magyar Monarchia fennhatósága alá tartozó Bukovinában, ukrán apától és német anyától. A két világháború között a kommunista mozgalom aktivistája lett, amiért 1935-ben letartóztatták és elítélték. A karánsebesi börtönben ismerkedett meg Gheorghe Gheorghiu-Dejjel, és került be a felső pártvezetésbe. 1942-ben kiszabadult, 1944-ben fontos szerepet játszott Dej főtitkári pozícióhoz segítségével. A honvédelmi tárcát 1947-től 1955-ig vezette.

[11] Nagyapám szerint Bodnăraș a következő kijelentést tette: „*Tu ești devotat țării!*”

[12] Akkor is itt laktak, mikor apám 1961. december 28-án megszületett.

[13] A „hegy alatt” már akkor katonai alakulatok állomásoztak, a rendszerváltás után a 61. hegyivadász dandár főhadiszállását rendezték be itt.